ВІДГУК
офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора, члена-кореспондента НАПН України, проректора з наукової роботи Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди Бойчука Юрія Дмитровича на дисертацію Рибалка Петра Федоровича
«ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність обраної теми. В умовах розвитку інтеграційних та глобалізаційних процесів у світі, інтенсивного зростання обсягу інформації сучасне суспільство ставить нові вимоги до системи освіти, взагалі, та до педагогічної освіти. Заклади загальної середньої освіти потребують учителів фізичної культури, які є фізично активними й витривалими, здатні на творчий підхід до вирішення проблем, спроможні сприймати й запроваджувати інновації в різні галузі знань, зокрема, у сферу фізичної культури. Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури сьогодні має бути зорієнтована не лише на здатність проводити уроки фізичної культури, а й на готовність організувати таке середовище закладу загальної середньої освіти, де б з урахуванням ідей НУШ його діяльність орієнтувалася на здоров'язбереження, забезпечувалися умови для популяризації цінностей здорового способу життя, формувалася в учнів компетентність «бути здоровим».

Провідна роль у закладенні підвалин збереження здоров'я молоді належить не лише сім'ї, а й школі, де фізична культура як шкільний предмет покликана сформувати засади здорового способу життя. При цьому заклад загальної середньої освіти позиціонується як осередок, в якому створені необхідні умови для формування, збереження і зміцнення фізичного, духовного, психологічного і соціального здоров'я всіх учасників освітнього процесу, а вчитель фізичної культури водночас має виступати і ініціатором створення такого осередку, і рушієм позитивних змін у діяльності закладу освіти в бік здоров'яформування й здоров'язбереження молоді на засадах гуманістичної педагогіки та основних принципів функціонування Нової української школи, де на перший план виносяться не тільки цінність дитинства, радість пізнання, розвиток особистості, а і її здоров'я та безпека.

Водночас проведений аналіз наявного теоретичного й практичного досвіду професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури засвідчив відсутність системних напрацювань щодо професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти.

Основою для організації фізкультурно-оздоровчого середовища є усвідомлення його сутності учителями фізичної культури та спеціально розроблена педагогічна система професійної підготовки, результатом впровадження якої є готовність майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дослідження проведено у межах кількох наукових тем, виконаних на замовлення МОН «Підвищення рівня здоров'я і фізичної підготовленості різних груп населення засобами фізичної культури» (номер державної реєстрації 0111U005736) та «Теоретичні і методичні основи фізкультурної освіти різних груп населення» (номер державної реєстрації 0116U000900) на базі Навчально-наукового інституту фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка та теми зведеного плану НДР сфери освіти, науки та інноватики «Теоретичні та методичні основи формування системи післядипломної освіти на засадах сталого розвитку» (№ 0117U004904, 2014-2017 рр.) на базі Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі.

Основні наукові положення, методичні підходи, висновки і рекомендації дисертації П. Ф. Рибалка достатньою мірою обґрунтовані, базуються на аналізі фундаментальних праць відомих вітчизняних і зарубіжних вчених. Автором логічно сформульовано структурні компоненти: мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, які відповідають темі дисертації.

Робота складається з анотацій, переліку умовних позначень, вступу, п'яти розділів, висновків до розділів, загальних висновків списку використаних джерел (682 найменування, із них 39 – іноземними мовами) та 23 додатки на 125 сторінках. Робота містить 35 таблиць і 50 рисунків.

Загальний обсяг дисертації становить 580 сторінок, із них основного тексту – 361 сторінка.

Слід вказати на достатню апробацію й географію впровадження результатів дисертаційного дослідження Рибалка Петра Федоровича.

Практичне значення дослідження полягає у розробці навчально-методичного супроводу процесу професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти. Зокрема, удосконалено навчальні плани підготовки вчителів фізичної культури, де з урахуванням Концепції НУШ поглиблено зміст спортивних і валеологічних дисциплін у напрямі здоров'язбереження та здоров'яформування, психолого-педагогічних дисциплін у напрямі опанування психічних особливостей і уподобань молодого покоління, передбачено впровадження спецкурсів з вивчення

інноваційних видів рухової активності та спецкурсів з опанування інформаційних технологій і засобів навчання, застосування активних методів навчання, спрямованих на формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти.

Практичні напрацювання, одержані в дисертаційному дослідженні, можуть знайти використання у процесі складання навчальних планів, програм, підручників і навчальних посібників, розробленні методичних матеріалів, що підтримують різні форми навчання (очна, заочна, дистанційна) майбутніх учителів фізичної культури. Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у системі професійної підготовки студентів закладів вищої освіти, у навчанні нормативних та варіативних курсів та спецкурсів у галузі ФКіС, підготовці кваліфікаційних (курсових, дипломних та магістерських) робіт.

Результати дисертаційної роботи впроваджено у практику роботи різних закладів вищої освіти України: Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (довідка № 768 від 26.11.2019 р.), Донецький національний університет імені Василя Стуса (довідка № 136/01-13/01.13 від 10.03.2020 р.), Ізмаїльський державний гуманітарний університет (довідка № 1-7/120 від 26.02.2020 р.), Кам'янець-подільський національний університет імені Івана Огієнка (довідка № 11/20 від 27.02.2020 р.), Класичний приватний університет (Запоріжжя) (довідка № 131 від 28.02.2020 р.), Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (довідка № 01-11/596 від 11.03.2020 р.), Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка (довідка № 7 від 02.03.2020 р.), Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка (довідка № 953 від 11.03.2020 р.), Харківській національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди (довідка № 01/10-222 від 11.03.2020 р.), Хмельницький національний університет (довідка № 9 від 13.02.2020 р.).

Повнота викладу результатів досліджень в опублікованих працях і їх відповідність вимогам Міністерства освіти і науки України.

Основні теоретичні положення і висновки дослідження представлено в 41 публікації (із них 19 – одноосібні): 1 монографія одноосібна, 1 колективна, 21 стаття у наукових фахових виданнях України, з яких 8 індексується міжнародною наукометричною базою Index Copernicus, 2 статті у періодичних закордонних виданнях, які індексуються у Scopus та Index Copernicus, 5 навчально-методичних посібників, 11 матеріалів апробаціного характеру.

Автореферат і публікації автора відображають зміст дисертаційного дослідження, що надає підстави вважати роботу такою, що відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України до дисертацій на здобуття наукового доктора наук.

Оцінка змісту дисертації, її завершення в цілому та ідентичності змісту автореферату й основних положень дисертації.

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, сформульовано об'єкт, предмет, мету, визначено завдання, описано методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення роботи, особистий внесок здобувача, наведено відомості про апробацію та впровадження одержаних результатів; схарактеризовано структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – **«Підготовка майбутніх учителів фізичної культури в теорії професійної освіти»** – автором здійснено теоретичний аналіз розробленості проблеми професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти, узагальнено практичний досвід професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у закордонних і вітчизняних закладах вищої освіти щодо організації фізкультурно-оздоровчого середовища.

Узагальнення здобувачем результатів наукових досліджень в галузі здоров'язбереження обумовило висновок, що для досягнення мети збереження здоров'я молоді закладам освіти необхідне не лише усвідомлення важливості посилення контролю за дотриманням в школі різного роду гігієнічних правил, але й створення у самому закладі освіти спеціального фізкультурно-оздоровчого середовища. Сприймаючи головну мету навчання як розвиток молодої особистості, заклад загальної середньої освіти покликаний розширити світогляд учнів і сформувати потребу не лише самостійного набуття знань і умінь творчого вирішення будь-якої проблеми, а й формування культури власного здоров'я та безпечного способу життя.

Автором встановлено, що в окремих дослідженнях акцентується увага на важливості врахування у професійній підготовці майбутніх учителів фізичної культури психологічних особливостей покоління центеніалів (покоління Z), якому притаманні нетерплячість, зосередженість на короткострокових цілях, залежність від Інтернету, фрагментарність образного мислення, орієнтація більшою мірою на споживання, гіперактивність тощо.

Узагальнення запитів українського суспільства, запитів покоління Z та результатів останніх наукових досліджень у галузі професійної підготовки вчителів фізичної культури визначило перспективний і нерозроблений напрям наукового пошуку, що пов'язаний з готовністю вчителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти.

У другому розділі – **«Організація фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти у результатах професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури»** За результатами термінологічного аналізу автором визначено сутність фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти – це педагогічно вивірене й доцільно організоване освітнє середовище, у якому створені необхідні умови для збереження і зміцнення фізичного, духовного,

психічного і соціального здоров'я всіх учасників освітнього процесу і який має на меті виховання на принципах Нової української школи фізично здорової та морально досконалої молоді, спроможної активно реалізувати себе у дорослому житті в інтересах своєї особистості, сім'ї, держави та суспільства.

За результатами структурно-логічного аналізу категорію готовність майбутнього вчителя фізичної культури автором розглянуто з позицій його теоретичної, методичної та індивідуально-особистісної підготовки. Зокрема, проведений аналіз загальних та спеціальних вимог до результатів підготовки майбутнього вчителя фізичної культури показує обов'язковість оволодіння спеціальними знаннями у галузі ФКіС, прийомами та методами навчання фізичної культури та наявність навичок реалізації інноваційної професійної діяльності на засадах НУШ, що передбачає обов'язкове формування у молоді компетентності «бути здоровим» і орієнтування освітньої установи на здоров'язбереження, популяризацію ЗСЖ, позитивний вплив на підліткову субкультуру та на фізичне, духовне, психічне і соціальне здоров'я молоді.

Нетривіальна структура готовності майбутніх вчителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища ЗЗСО стала підґрунтям для розроблення критеріїв та відповідних їм показників: мотиваційний критерій (показник – мотивація організовувати ФОС ЗЗСО), знаннєвий (показники – спортивні знання, психолого-педагогічні знання, валеологічні знання), праксеологічний (показники – уміння впроваджувати інновації, уміння використовувати оздоровчі технології, уміння популяризувати здоровий спосіб життя) та поведінковий (показники – здатність до рефлексії, здатність до комунікації), завдяки яким схарактеризовано чотири рівні готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища ЗЗСО:

У третьому розділі – **« Теоретичні основи професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти»** До теоретичних основ професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти автором віднесено педагогічну систему – відкриту цілісну упорядковану множину взаємно пов'язаних структурних компонентів, що гармонійно взаємодіють між собою, утворюючи особливу цілісність, яка спрямована на формування готовності до організації фізкультурно-оздоровчого середовища ЗЗСО як особистісного утворення майбутніх учителів фізичної культури.

Розроблену педагогічну систему подано у вигляді моделі (рис. 1), де увиразнено соціальне замовлення, мету, методологічну основу, теоретико-практичну й діагностичну підсистеми (блоки) для опису досягнення результатів її реалізації.

Відповідно до соціального замовлення українського суспільства на підготовленого до організації фізкультурно-оздоровчого середовища ЗЗСО на принципах НУШ вчителя фізичної культури визначено мету фахової

підготовки вчителя фізичної культури: сформувати ціннісні установки на збереження і зміцнення здоров'я усіх учасників освітнього процесу, прагнення до власного фізичного й професійного розвитку; сформувати знання (спортивні, психолого-педагогічні, валеологічні); сформувати уміння (методичні й технологічні) щодо організації фізкультурно-оздоровчого середовища ЗЗСО на принципах НУШ, здатність формувати у дітей ціннісне ставлення до власного здоров'я і мотивацію до здорового способу життя; сформувати навички комунікації з суб'єктами ФОС ЗЗСО (педагоги, діти, їх батьки) і рефлексії власної діяльності щодо організації фізкультурно-оздоровчого середовища.

Для формування готовності до організації майбутніми вчителями фізичної культури фізкультурно-оздоровчого середовища ЗЗСО у моделі відображено вимоги до змісту (оновлення навчальних планів і робочих програм дисциплін спортивної, валеологічної та психолого-педагогічної підготовки; модернізація усталених курсів з теорії і методики фізичної культури шляхом введення модулів «Фізкультурно-оздоровче середовище ЗЗСО та його організація»; розробка і впровадження варіативних спецкурсів, зорієнтованих на організацію ФОС ЗЗСО («Організація фізкультурно-оздоровчого середовища освітньої установи», «Курс фізичного виховання підлітків у літньому наметовому таборі», «Самостійне оздоровче тренування»); модернізація наскрізних програм практичної підготовки), форм (лекції, навчально-тренувальні заняття, тренінги, майстер-класи, конференції, волонтерські акції), методів (наочні, словесні, практичні, інтерактивні, проєктні, ігрові), засобів (комплекси інноваційних вправ, оздоровчих вправи, інформаційно-освітнє середовище ЗВО, електронні освітні ресурси (ЕОР), карти «Здоров'я»).

Четвертий розділ - **«Практичні основи професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти»** До практичних засад професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти віднесено практичну реалізацію педагогічної системи, яка: спирається на освітній і спортивний досвід вчителя фізичної культури, його здатність до самоосвітньої діяльності, критичне ставлення до інновацій; передбачає модернізацію змісту науково-практичної підготовки, урахування визначених педагогічних умов і вплив інформаційних технологій на пріоритети молоді та її фізичне, духовне, психічне і соціальне здоров'я.

Дисертантом зазначено, що професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти передбачає обов'язкову модернізацію змісту професійної підготовки, яка може бути здійснена шляхом: оновлення навчальних планів підготовки вчителів фізичної культури у частині збільшення і перерозподілу годин на опанування дисциплін спортивної, валеологічної та психолого-педагогічної підготовки; розробку і впровадження до варіативної частини навчальних планів спецкурсів,

зорієнтованих на організацію фізкультурно-оздоровчого середовища ЗЗСО, формування навичок здорового способу життя тощо; модернізацію усталених курсів з теорії і методики фізичної культури шляхом введення модулів «Фізкультурно-оздоровче середовище ЗЗСО та його організація»; модернізацію наскрізних програм практичної підготовки, поставивши одним із завдань її проходження розробку моделі чинного фізкультурно-оздоровчого середовища ЗЗСО для кожного конкретного закладу освіти, що є базою практики.

У п'ятому розділі **«Експериментальна перевірка ефективності педагогічної системи професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти»** – автором впроваджено та експериментально перевірено ефективність педагогічної системи професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти.

Презентовано результати педагогічного експерименту, який проводився у чотири етапи. На першому етапі проаналізовано педагогічні, філософські й психологічні праці вітчизняних та зарубіжних учених, у яких відображено основні напрями проблеми професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти. На другому етапі проведено констатувальний експеримент. На третьому етапі (формувальний) організовано і проведено експеримент, метою якого була перевірка ефективності розробленої педагогічної системи підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища ЗЗСО. На основі розроблених критеріїв сформованості готовності та їх показників зафіксовано результати, які підлягали кількісному опрацюванню та якісному аналізу. Уточнено педагогічні умови успішності реалізації поставлених завдань. Удосконалено модель педагогічної системи підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища ЗЗСО.

Аналіз результатів експериментальної роботи здійснено здобувачем на четвертому етапі педагогічного експерименту – контрольному. На цьому етапі було здійснено порівняльний аналіз показників; аналіз вірогідності результатів дослідження за допомогою методів математичної статистики; зроблено висновки про педагогічний ефект від впровадження в освітній процес педагогічної системи професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації ФОС ЗЗСО.

Майбутніх учителів було об'єднано у три групи: одну контрольну (КГ) та дві експериментальні (ЕГ-1 та ЕГ-2).

Проведене дослідження дає підстави надати рекомендації та визначити перспективи вдосконалення процесу підготовки майбутніх учителів фізичної культури, що сприятимуть розвитку потреби в учнів вести здоровий спосіб життя:

– удосконалення підготовки з організації й проведення занять у фізкультурно-оздоровчих гуртках;

– розвиток соціальної активності студентів шляхом їх залучення до роботи в органах студентського самоврядування та до громадській діяльності, формування навичок викладача-організатора фізкультурно-оздоровчого середовища ЗЗСО;

– допомога в отриманні інформації про техніку виконання інноваційних вправ через Інтернет;

– формування комунікативних навичок, зокрема під час пошуку інформації, планування й оцінювання власної роботи та роботи інших;

– виховання в учнів важливих для суспільства якостей лідера через надання їм можливостей виконувати різні ролі в процесі організації спортивних змагань, фестивалів; залучати їх до планування, організації та проведення спортивно-масових та оздоровчих заходів у ЗЗСО, що сприятиме розвитку почуття відповідальності і командного духу;

– залучення студентів, учителів і викладачів до вивчення міжнародного досвіду в галузі фізичного виховання;

– упровадження в програму підготовки майбутніх учителів фізичної культури в педагогічних ЗВО України курсу лекцій із проблем фізичного виховання за кордоном.

Узагальнення отриманих результатів підтвердило досягання мети дисертаційного дослідження й успішне виконання його завдань.

Дискусійні положення та побажання щодо вдосконалення змісту дисертації. Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Рибалка Петра Федоровича, слід визначити зауваження, які можуть стати предметом дискусії під час захисту, а також висловити окремі побажання:

1. У п. 2.1, де мова йде про обґрунтування сутності та структури фізкультурно-оздоровчого середовища, було б доцільним більш детальніше розкрити авторське уявлення про взаємозв'язок та супідлеглість між такими базовими поняттями роботи, як «освітній простір» та «освітнє середовище».
2. Автором уперше розроблено педагогічну систему професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу освіти. Було б більш доцільним ширше пояснити чи існують аналоги таких систем для фахівців інших спеціальностей і в чому їх принципова різниця?
3. В роботі автор спирається на принципи Нової Української школи. При цьому був би доречним коментар, чому відзначені в роботі принципи є важливими для даного дослідження.
4. У п. 3.1 йдеться мова про методологічні підходи до підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти. Дисертантом визначено низку таких підходів. Звичайно, що всі вони мали визначальне значення для даного дослідження, сприяли системності, результативності, підвищенню спрямованості дослідницького пошуку, а тому варто було більш

чітко показати їх ієрархію, особливості використання кожного з обраних методологічних підходів для проведення даного дослідження, відобразити їх взаємозв'язок та взаємодію.

5. У дисертації автор описує педагогічні умови (с. 232), що впливають на ефективність процесу підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти, але, на жаль, не виділяє їх у завданнях дослідження, що створює певну невідповідність у логіці авторського задуму щодо їх реалізації при проведенні педагогічного експерименту. Не зовсім також зрозуміло на підставі чого вони були визначені та як перевірялися в ході педагогічного експерименту.

6. Сьогодні світ стоїть перед викликом навчання в умовах запровадження карантину для протидії поширенню коронавірусної інфекції, тому цікавою є думка автора роботи щодо можливості застосування науково-методичних розробок для дистанційної освіти.

Висловлені зауваження мають рекомендаційний характер, які ніяк не знижують її наукової цінності та є лише приводом для наукової дискусії. У цілому рецензована робота вирізняється оригінальністю, глибиною теоретичного аналізу і новизною методичних пропозицій.

Загальний висновок й оцінка дисертації. Проведений аналіз дає підстави зробити висновок, що за актуальністю, змістом, сукупністю отриманих результатів, науковою новизною, теоретичною і практичною значущістю, достовірністю та повнотою висвітлення їх у публікаціях дисертаційна робота «Теорія і практика професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти», подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук, є завершеним, цілісним дослідженням вагомої наукової проблеми, яке відповідає вимогам сформульованим у пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р., № 943 від 20.11.2019 р., № 607 від 15.07.2020 р.), що дає підстави для присудження Рибалку Петру Федоровичу наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:
доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
проректор з наукової роботи
ХНПУ імені Г.С. Сковороди **Ю.Д. Бойчук**

Підпис Бойчука Ю.Д.
засвідчується зав. канцелярією
01.09.2020 р.